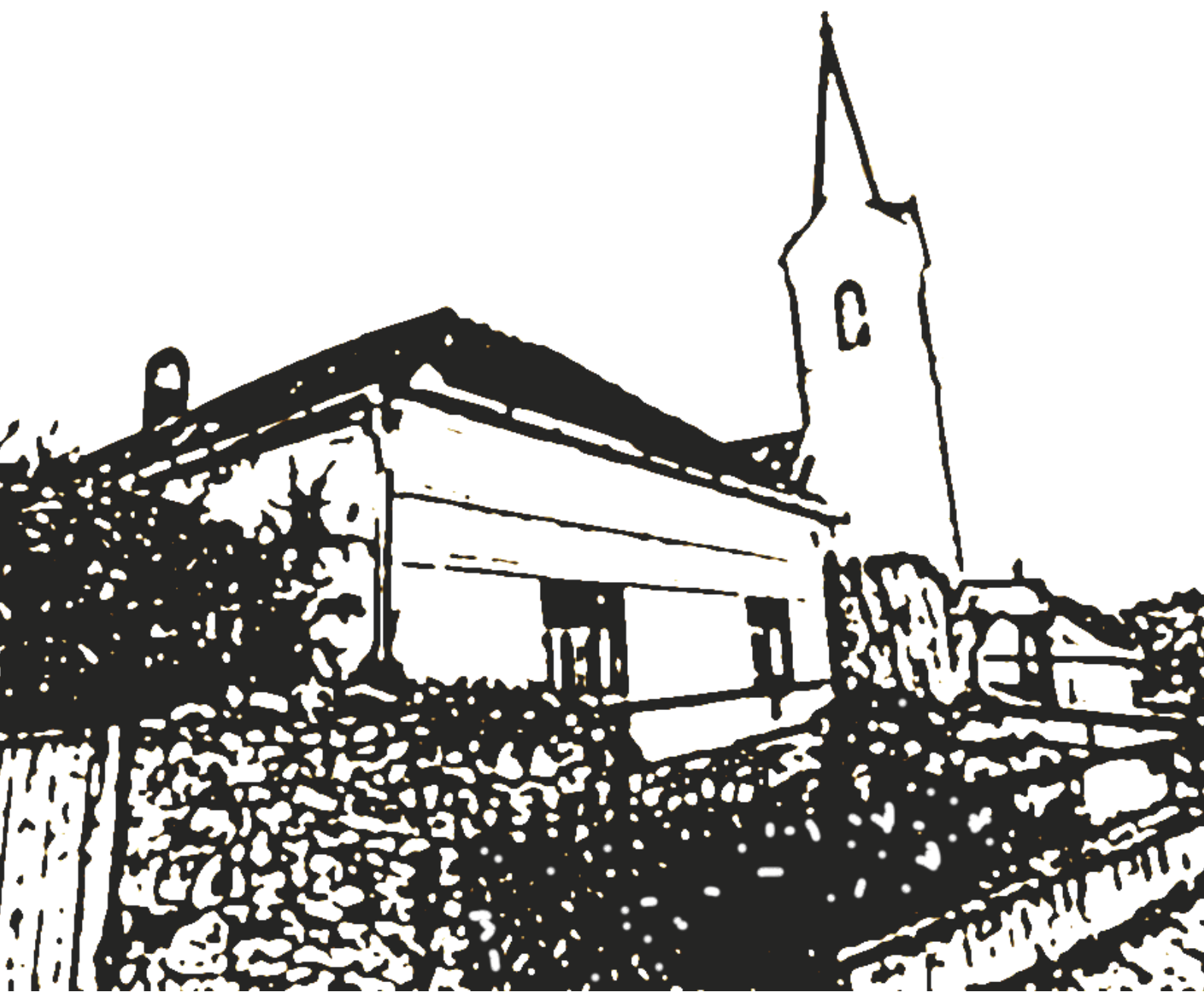

„Ti magatok is mint élő kövek épüljétek fel lelki házzá”

Szállások a kortárs egyházi
építészetben

Tanászi Lilla | 2023

Tartalom

1. Absztrakt	2
2. Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye	3
3. Turizmus a Zemplénben	6
4. Tiszáninneri Református Egyházkerület.....	6
5. Parókiák.....	9
6. Egyházi turizmus a Zemplénben.....	11
7. Lehetőségek	14
1) Szálláshelyek zarándokutak mentén	15
2) Községi ház, konferencia központ	21
3) Egyéb funkció	24
8. Összegzés	25
Irodalomjegyzék	26
Ábragyűjtemény.....	27

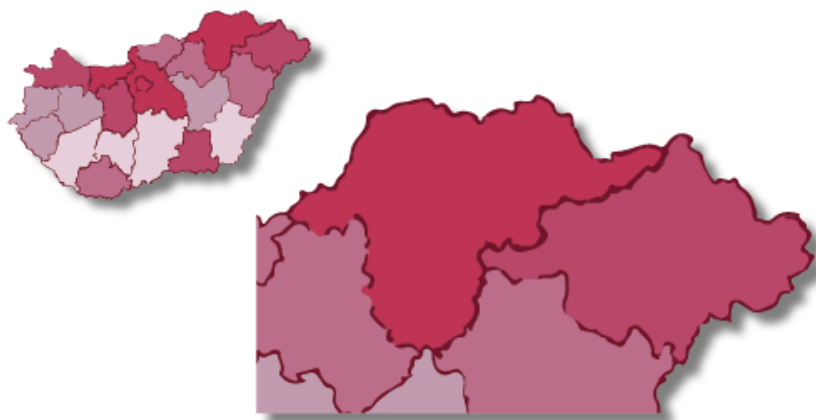
1. Absztrakt

Magyarország északkeleti régiója gyakran merül fel két téma kapcsán – mint népszerű turisztikai célpont és mint társadalmilag hátrányos helyzetű terület. Ez a kettősség évtizedek óta fennáll, feloldása mai napig komoly problémát okoz. Az ide tartozó megyék, Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Hajdú-Bihar megyék az ország többi részétől gazdaságilag lemaradtak, a népességük csökken és elöregedik, falvak üresednek el és válnak enyészetté. Ezen megyék munkanélküliségi rátája az országos élmezőnybe tartozik, az országos átlag másfélszeresét évtizedek óta meghaladja. Ez kihat a régió gazdasági és társadalmi helyzetére is, kedvezőtlen helyzetben tartva az itt élőket.

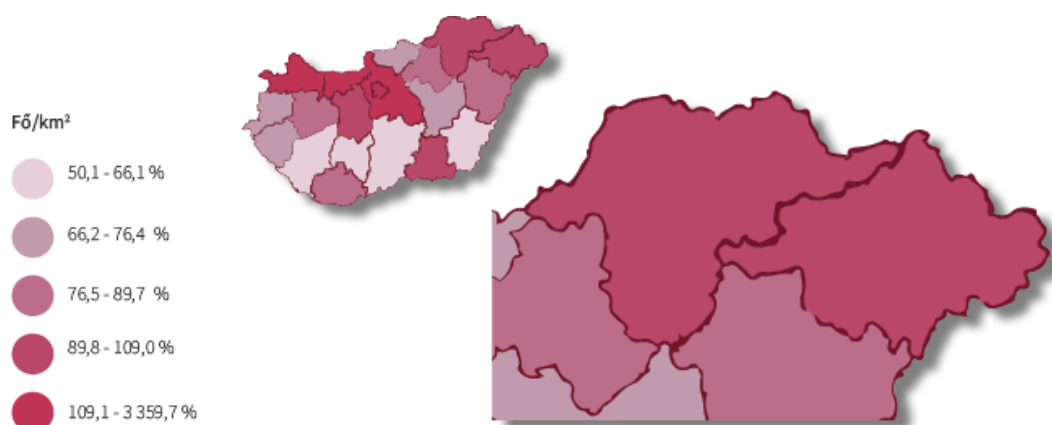
Jelenleg több szociális alapú kezdeményezés próbálja a terület helyzetét és az itt élők életminőségét javítani. A vidék életében fontos szerepet játszanak az egyházak, amik mind munkahelyteremtésben, mind az oktatásban, mind a közösségi élet fenntartásában aktívan részt vesznek. Azonban a régió elöregedése és népességcsökkenése miatt elkerülhetetlen a gyülekezetek lélekszámának fogyása is. A kis gyülekezetek nem tudnak fenntartani egy lelkipásztort, úgynevezett szórványgyülekezetek alakulnak ki, vagyis egy lelkész vagy pap több gyülekezetet is ellát. Mivel nincs már minden településen lelkész, a szolgálati lakások is üresen állnak. A nem lakott plébániák és parókiák fenntartása viszont nagy pazarlás, új funkcióval ellátva viszont értéké válhatnak a gyülekezet és a település számára is. Mint építészek, részt kell vennünk ebben a folyamatban, az új funkció meghatározása, az egyházi környezethez és hagyományokhoz igazodva a meglévő épülethez adaptálása több kérdést is megfogalmaz. Dolgozatomban olyan funkciókat vizsgáltam megvalósult terveken keresztül, amik megfelelően integrálhatóak be egy kis lélekszámú gyülekezet életébe egy meglévő épület felhasználásával.

2. Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye

Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye az ország második legnagyobb területű és az egyik legsűrűbben lakott megyéje. Magyarország északkeleti részén, az Észak-Magyarországi régióban helyezkedik el. Területe 7247 m², népessége a 2011-es adatok szerint 686 266 fő. A vármegye lakossága az 1990-es népszámlálási adatok alapján folyamatosan csökken, ennek oka az elvándorlás és a természetes fogyás. A megye székhelye Miskolc, amely a régió legnagyobb és agglomerációval együtt az ország harmadik legnagyobb városa. A vármegye közel negyede él itt, a város köré rendeződött agglomeráció túlsúlya mellett az apró- és törpefalvak nagyszámú jelenléte jellemzi. 355 településéből mindössze 28 város, 71 település pedig zsákfalu.

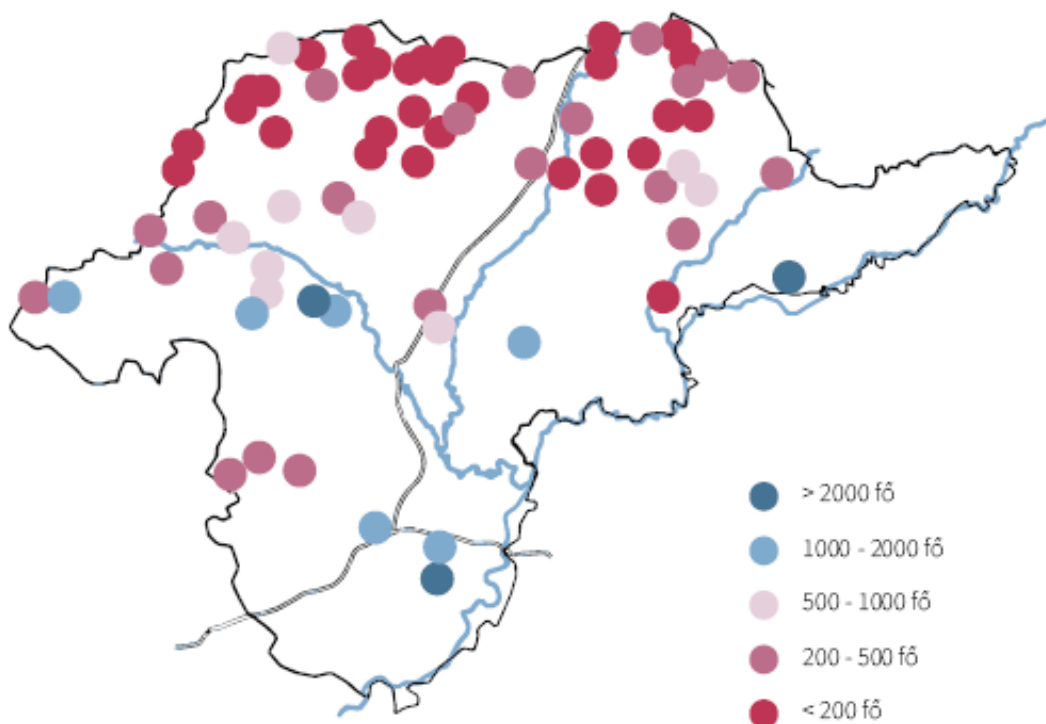

1. ábra Népsűrűség 1990

2. ábra Népsűrűség 2016

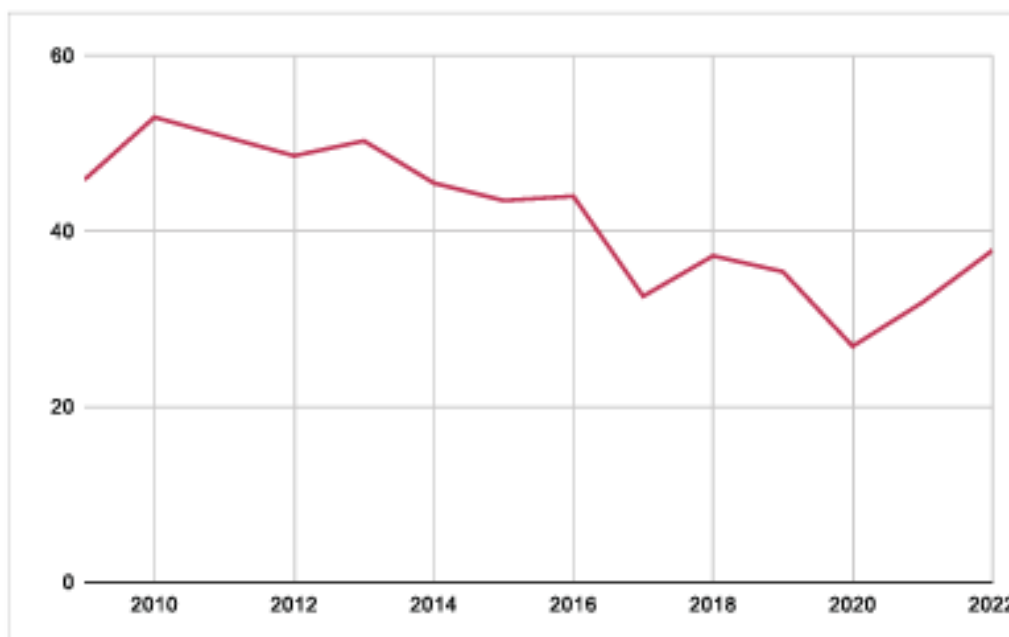
Zsákfalunak azt a települést nevezik, ami csak egy úton csatlakozik az országos közút hálózathoz. Általában olyan térségben alakulnak ki, ahol fejlődésüket a domborzat befolyásolja, esetlegesen korlátozza. Néességük változó, hazánkban a Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyei Gagyapáti 11 fővel a legkisebb zsákfalu, szintén a megyében lévő Sajóbáony pedig a legnagyobb lélekszámú „zsákváros” 2761 fővel. Az 1000 főnél kisebb lélekszámú zsáktelepülések munkanélküliségi rátája magasabb, mint az azonos nagyságú nem zsák helyzetű települések átlaga.

3. ábra Zsákvárosok Borsod-Abaúj-Zemplén megyében

A vármegyére öregedési indexe (a 14 éves és ennél fiatalabb népességre jutó 65 évesek és annál idősebbek aránya) 2001-ben 76, 2012-ben 101, 2020-ban már 119,7 %. Az öregedési index statisztikái alapján mégis az állapítható meg, hogy a zsáktelepülésekre ez az átlag nem jellemző, lakosságuk kevésbé öregszik el. A Lechner Tudásközpont adatai szerint a zsáktelepülések 90% -ból fél óra alatt elérhető gépkocsival a megyeszékhely, azonban Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye északi, a szlovák határ mentén elhelyezkedő települései kedvezőtlen

helyzetben vannak ilyen szempontból, a legközelebbi nagyváros ezektől a községektől Kassa.

4. ábra Munkanélküliségi ráta a megyében

A megye gazdaságilag többféle eltérő adottságokkal és fejlettségi szinttel rendelkező területre osztható. A Sajó-völgy térségét a bányászat, a kohászat, a gépipar és a vegyipar határozza meg, míg az északi, Szlovákiával határos sáv gazdaságilag, társadalmilag elmaradott mezőgazdasági terület. Infrastruktúrája fejletlen, közlekedési kapcsolatai rosszak, ipara alacsony intenzitású, kevés új vállalkozás indul. A vármegye gazdaságilag kedvező területei Dél-Borsod, Zemplén és Tokaj-Hegyalja, mely területeken az ipar és a mezőgazdaság aránya kiegyensúlyozott.

Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye természeti értékekben gazdag, idegenforgalmi lehetőségei jelenleg részben kiaknázottak, a térség fejlesztését célzó projektek elsősorban a turisztikai területre koncentrálnak. A Zemplén – hegység népszerű kiránduló célpont, gazdag történelme, sokszínű természeti értékei és turisztikai fejlesztései miatt évről évre nő az ide látogatók száma. A megye fő vonzerejét természeti értékei, kastélyai, várai és várromjai jelentik.

3. Turizmus a Zemplénben

A Zemplén térség hétköznapi szóhasználatban az Északkelet-Magyarországi, szlovák-magyar határnál elhelyezkedő turisztikai és gazdálkodási egységet lefedő földrajzi név. Tájegységei Hegyalja, Hegyköz, Bodrogköz, Abaúj-Hegyköz kistérség és Taktaköz-Harangod. Legfontosabb természetvédelmi területe a Zempléni Tájvédelmi Körzet, amely mintegy 30 000 hektáron, 18 településen területén került kijelölésre. A Zempléni-hegység közel 340 km hosszúságú jelzett turista útvonala kisebb kirándulások és akár több napos túrák megtételére is lehetőséget kínál.

Legismertebb túraútvonala az Országos Kéktúra, vagy egyszerűen csak Kéktúra Magyarország északi területén végig haladó turistaút, amely a Kőszegi-hegység legmagasabb pontjától, az Írott-kőtől a Zempléni-hegységben fekvő Hollóházáig tart, teljes hossza 1172 km, két végpontja között 31 545 méter szintemelkedést és 32 150 méter szintcsökkenést kell megtennie a túrázónak. A kéktúrák speciális egysége a szakasz, a vármegyét átszelő részei Putnok-Bódvaszilas (OKT-24), Bódvaszilas – Boldogkőváralja (OKT-25) és Boldogkőváralja – Nagy-Nyugodó (OKT-26) szakaszok. A Zempléni régiót az utolsó, OKT-26 jelzésű érinti.

A térség meghatározó történelmi, gazdasági, kulturális központja a Tokaj-hegylajai történelmi borvidék. Az 5500 hektáros terület, amelyet egyrészt a sátoraljaújhelyi Sátor-hegy, másrészt a tokaji Kopasz-hegy zár le, védett történelmi táj és kulturális örökség része. Ez a terület 27 települést foglal magában, amelyek egy zárt borvidéket alkotnak. Ezek a települések bor – és gasztronómiai turizmust fejlesztenek, gazdag rendezvénykínálattal várják az ide látogatókat.

4. Tiszáninneni Református Egyházkerület

A Magyarországi Református Egyház a katolikus után a második legnagyobb számban képviselt történelmi egyház. A reformáció a 16. században terjedt el Magyarországon. A svájci Genfben Kálvin János fogalmazta meg a református egyház tanait, melyet követői Európa-szerte terjesztettek.

A Habsburg császárok a magyar területeken a katolikus ellenreformációt támogatták és a protestánsok a 17-18. század nagy részében másodrendű állampolgárként voltak kezelve. Az 1731-es Resolutio Carolina és más, későbbi császári rendeletek kezdték rendezni a protestáns egyházak státuszát, de csak a 18. század végén a Türelmi rendelet enyhített a Magyarországi Református Egyház helyzetén. 1881-es debreceni zsinat óta beszélhetünk kerületeiben autonóm, de egységes országos református egyházzal.

Ma a magyar népesség közel 11%-a vallja magát reformátusnak, a 2001-es statisztikákhoz képest 28,9%-kal csökkent a felekezethez tartozók száma. Az öregedési index felekezettel tekintve 172,6 %, ami jelentősen meghaladja az országos átlagot, ami 2011-ben 114,7 % volt.

A vallási felekezethez tartozók létszámának alakulása				
Vallás, felekezet	2001	2011	Változás 2001-hez képest	
	fő		%	
Katolikus	5 558 961	3 871 922	-1 687 039	-30,3
Református	1 622 796	1 153 454	-469 342	-28,9
Más valláshoz, felekezethez tartozó	428 856	406 999	-21 857	-5,1
Vallási közösséghez, felekezethez tartozó együtt	7 610 613	5 432 375	-2 178 238	-28,6
Vallási közösséghez, felekezethez nem tartozó	1 483 369	1 806 409	323 040	21,8
Nincs válasz	1 104 333	2 698 844	1 594 511	144,4
Teljes népesség	10 198 315	9 937 628	-260 687	-2,6

Öregedési index vallási hovatartozás és nemek szerint, 2011				
(Száz 20 év alattira jutó 60 éves és idősebb korú lakos)				
Nem	Katolikus	Református	Nem vallásos	Össznépesség
Férfi	128,4	127,7	41,6	87,0
Nő	222,8	218,6	49,9	142,9
Összesen	175,1	172,6	45,6	114,2

Tiszáninneri Református Egyházkerület 1734 óta létezik, az Abaúji, Borsod-Gömöri, az Egervölgyi és a Zempléni Egyházmegyék tartoznak alá. Az Abaúji és Zempléni egyházmegyék statisztikai alapján reális képet kaphatunk jelenlegi helyzetükről. Adatokat a két egyházmegye espereseitől kértem, a különböző évek adatai hasonló változásokat mutatnak a két területen.

A Zempléni Egyházmegye helyzetéről Mészáros István esperestől az alábbi válaszokat kaptam.

	2017	2022
Hány egyházközség tartozik az egyházmegyéhez?	72	72
Hány lelkész szolgál az egyházmegyében?	48	48
Hány egyháztagja van az egyházmegyének?	11 380	10 303
Hány üres parókia található az egyházmegye területén?	20	25
Hány korábban üres parókia kapott új funkciót (szálláshely, táborhely stb.)?	1	2
Az egyházi turizmushoz kapcsolódóan mire lenne szükség?	Szálláshely, táborhely, konferenciatelep ötvözetére.	

Az Abaúji Egyházmegye helyzetéről Kusnyír László esperestől az alábbi válaszokat kaptam.

	2012	2021
Hány egyházközség tartozik az egyházmegyéhez?	97	92
Hány lelkész szolgál az egyházmegyében?		45
Hány egyháztagja van az egyházmegyének?	15 864	12 088
Az egyházi turizmushoz kapcsolódóan mire lenne szükség?	Szálláshely, táborhely	

Ebből az egyházmegyéből adatot nem kaptam az üresen álló parókiák számáról, ez becsülhető a szolgáló lelkészek és az egyházközségek számának különbségéből.

5. Parókiák

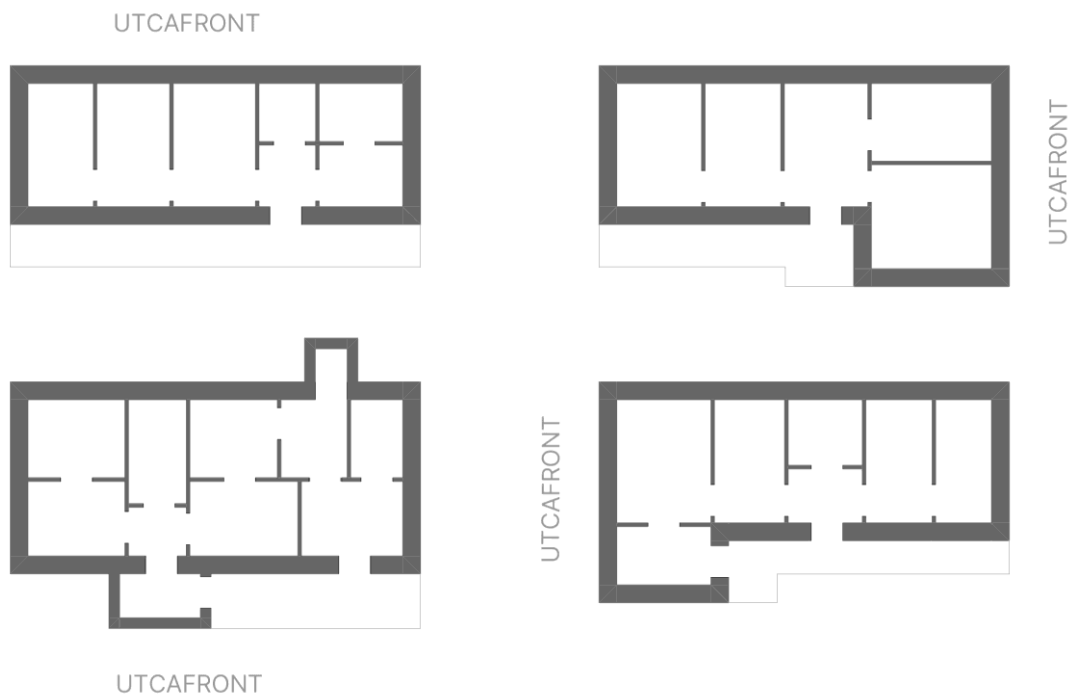
Az európai keresztény szakrális építészet azonnal felismerhető fő épülettípusa a templom. Jellegzetes formája, terei könnyen beazonosíthatóak. Isten dicsőítésének helyszíne, aminek minden eleme jelentéssel bír. Az egyházi építészet kiszolgáló épületei ezzel szemben nem rendelkeznek specifikus formavilággal. Nincs építészetileg meghatározott megjelenésük, kialakításuk nincs szigorúan hagyományokhoz vagy szabályokhoz kötve, funkciójukból adódóan mégis felismerhetőek ismétlődő elemek. Ilyen kiszolgáló, nem szakrális jellegű funkció a paplak, más néven felekezettől függően parókia vagy plébánia, amelyek általában a templom közelében helyezkednek el. Jelenleg nem igazán

kutatott téma, kevés anyag található kialakulásukról, mai helyzetükről, az üres épületek későbbi felhasználásáról. Ennek egyik oka, hogy a parókiák anyagukban, szerkezetükben, alaprajzukban nagyon közel állnak a vidéki kúriákhoz, azonban használatukból, részben közösségi funkciójukból eredően eltérnek a lakóháztól.

A katolikus és protestáns paplakok között a templomépítészetükhöz hasonlóan különbségek vannak. A parókiához szinte elengedhetetlenül hozzátartozik a barokk vagy a klasszicista stílusú tornác vagy a zárt folyosó. A katolikus parókiákat rendszerint a püspökök vagy nemesek építtették. Ezzel ellentétben protestáns lelkészlakok építését és fenntartását gyakran kalákában az egyházközség tagjai végezték. A népi építészetre jellemző építési mód, a faépítészet hosszabb ideig fennmaradt protestáns parókiáknál. Építésüket a Türelmi rendeletig ugyanúgy korlátozták, mint a templomépítést.

A középkori ásatások során feltárt paplakok nagyobb tömegük és kőből épített falazatuk miatt különböztek a falu többi lakóházától. A 17-18. századi írásos forrásokból kiderül, hogy az egykori hódoltsági területeken a paplakok anyagukban, szerkezetükben és alaprajzukban nagyon hasonlítottak a helyi parasztházakhoz. A fa-, sövény-, és földfalú épületek domináltak. Kivételt csak a zavartalanabb fejlődésű nyugati határszél szilárd falú és többszobás parókiái jelentették. Az ellenreformáció idején a templomokkal egyszerre épülő parókiák már felülmúlják a falusi lakóházakat. Több helyiséggel, korszerűbb anyaghasználattal és kívül-belül díszesebb megjelenéssel példaként jártak elől a falusi építészetben. Nagy jelentőségük volt a falu arculatára nézve, ugyanis itt ismerkedhettek meg a falu lakói azokkal az építészeti újításokkal és építési módszerekkel, amelyeket később saját házaik építésekor is alkalmaztak. Felhasznált építőanyagok változatosak, a helyi adottságoktól függően előfordulnak téglá, kő, vályog – és vegyes falazatok is, tetőfedésre nádat, zsindelyt, szegényebb vidéken szalmát, később általánosan cserepet használtak. Alaprajzuk változatos, de hasonlóságot mutatnak különböző vidékeken. Parasztházaktól eltérő tetőformájukkal, nagyobb tömegükkel, többablakos és díszített homlokzatukkal kiemelkednek környezetükből.

Általában az utcáfronton helyezkedik el a lelkész hivatali helyisége, itt tárolják a fontos egyházi iratokat és liturgikus eszközök. Gyakran közösségi funkciót is betöltenek. Mellette megjelenhet vendégszoba is, ezt a cselédszoba, kamra és konyha követi.

5. ábra Bózsvai, bodrogolasi, bodroghalmi és füzérkajatai parókiák

A felekezet szerinti eltérést leginkább a szakrális építészetben figyelhetjük meg, ennek jellemvonásai megjelennek a kiszolgáló, nem szakrális egyházi építészetbe is. A protestáns templomépítészet a katolikustól eltérően új térformákat és szerkezeteket nem alakít ki, fő jellemvonása az egyszerűség. A katolikusoktól elvett templomokból is eltávolították a szobrokat, lemeszelték a freskókat, de a külsőn nem változtattak. Ez az egyszerűség jellemző a protestáns parókiákra is.

6. Egyházi turizmus a Zemplénben

A Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei népszerű turisztikai célpont a Zemplénben. A Gyűjtemények Nagykönyvtár részlegének igazgatójával, Tanászi Árpád református lelkésszel beszélgettem a protestáns

turizmusról és további fejlesztési lehetőségeikről. A protestáns turizmus jelenleg gyerekcipőben jár, egyelőre csak több állomás van, amik egymással nem állnak közvetlen kapcsolatban. Emiatt a Gyűjtemények hosszabb távú célja Sárospatak központtal olyan kulturális utat létrehozni, amely érdekes és látogatóbarát módon vezeti végig az érdeklődőt Észak-Magyarország reformációtörténeti nevezetességein. Ennek feladata, hogy még ismertebbé tegye a bevont nevezetességeket, illetve a látogatóbarát infrastruktúra (pl. fogadóterek, látogatóközpontok, interaktív kiállításelemek) és az intenzívebb reklám révén emelje a látogatószámot, illetve a hagyományos turistaszazonon kívüli időszakokban is megszólítsa a látogatókat. A Gyűjtemények fontosnak érzi, hogy a számukra kedves és fontos kulturális értékeket minél szélesebb körben, minél igényesebb körülmények között, nem csak a vallásos emberek körében tehessék ismertté. Az alábbi helyszínek bevonásával valósulna meg az útvonal:

6. ábra A Biblia útja tervezett útvonala

- Miskolc - Deszkatemplom

A Deszkatemplom a miskolci Tetemváron álló református templom, és mint a neve is mutatja, fa szerkezetű épület. 1698-ban épület meg az eredetije, amit 1938-ban elbontása után székely stílusban építették újra. 1997-ben leégett, a ma is ismert formáját 1999-ben nyerte el.

- Miskolc - Avas

Az avasi gótikus református templom az ország legjelentősebb gótikus műemléke, Miskolc belvárosának legrégebbi épülete. Eredetileg katolikus templom volt, a 16. század óta használja a református felkezet. A templom, a harangtorony és a Herman Ottó Múzeum Papszeri kiállítási épülete a város szimbólumaként is ismert.

- Szerencs – Rákóczi-vár

Rákóczi Zsigmond, a református egyház egyik nagy támogatójának tulajdonában volt a szerencsi vár. Az fejedelmet a város református templomában helyezték örök nyugalomra.

- Sárospatak – Református Nagykönyvtár

A Bodrogszenti Athénnak is nevezett város a reformátusság egyik legfontosabb központja volt. Gimnáziuma az ország egyik legrégebben fennálló oktatási intézménye. A könyvtár rendkívül értékes gyűjteménnyel rendelkezik.

- Sátoraljaújhely - Széphalom - Kazinczy mauzóleum

Kazinczy Ferenc nyelvújító volt sárospataki diák, a református egyház nagy támogatója is volt, könyv és metszetgyűjteményét a Kollégiumnak adományozta. Birtokán ma a Magyar Nyelv Múzeuma és Kazinczy mauzóleuma látogatható.

- Telkibánya – Református temető

Gótikus stílusú, eredetileg katolikus temploma köré már a középkor óta építkeznek a település lakói. Különleges, kopjafás sírjai először a reformáció időszakában jelentek meg.

- Gönc – Biblia történeti kiállítás

A település a reformáció idején fontos szerepet töltött be a kultúrában; itt fordította magyarra a Bibliát Károli Gáspár. A Biblia kiállítás azért jött létre, hogy bemutassa Gönc neves prédikátorait, a reformátusság évszázados egyházművészeti kincseit és közösségének értékeit.

- Vizsoly – Református templom

1588-ban itt Vizsolyban alapították meg Magyarország egyik legrégebbi könyvnyomdáját, abból a célból, hogy abban a Károlyi Gáspár gönci prédikátortól fordított bibliát nyomtassák. Temploma őrzi a Vizsolyi Biblia egyik példányát.

7. Lehetőségek

Az üresen maradt parókiák funkcióváltása a gyülekezetek szempontjából számtalan előnnyel jár. A megkérdozett egyházmegyék és egyházközségek leginkább táborhelyet, szállást esetleg konferenciaközpontot látnának a legszívesebben új rendeltetésként. Ezek megvalósítása a meglévő épületek átalakítása, kibővítése nélkül csak részlegesen valósulhat meg úgy, hogy az új funkció teljes egészében kiszolgálja. A bővítésnek, átépítésnek nem csak az új rendeltetéshez, de a környezethez és az egyházi jelleghez is igazodnia kell. Jelenleg még kevés példa van parókiaépületek átalakítására, leginkább csak energetikai felújítás történik, rosszabb esetben az épület még évekig üresen áll, esetleg időszakosan látják el új feladattal (nyári szálláshely, gyerektábor közösségi tere, gyülekezeti események). Az egyházmegyék által jelzett új igényeket megvizsgálva először a felmerült funkciókat témakörök szerint, előképeken keresztül vizsgáltam meg felekezetre való tekintet nélkül.

1) Szálláshelyek zarándokutak mentén

Zarándokutak a protestáns felekezetenél nem jellemzőek, nincsenek szentként tisztelt helyszínek. A zarándokutak útvonala mentén elhelyezkedő szállások viszont kiváló előképei lehetnek a Biblia útja mentén elhelyezett turisták és gyülekezet számára egyaránt használható épületeknek.

A zarándokút a hívők által megtett spirituális jelentőségű utazás egy szentnek tartott helyre. A zarándoklat aktív, meditációs gyakorlat, ami egyaránt a testet és a lelket is megerősíti, az úti célra való megérkezés mellett jelentőségteljes szerepet kap ez a folyamat. Több világvallásban is bevett gyakorlat a zarándoklat. Az iszlámban Mekka, Mohamed próféta szülővárosa, a hinduizmusban a Gangesz partján fekvő Benáresz, a buddhizmusban Buddha, a keresztény egyházaknál Jézus vagy bizonyos szentek életének fontos állomásai kiemelt úti cél.

A zarándokút során egymással korábban ismeretlenek találkozhatnak egymással, tapasztalatot cserélhetnek, emellett támogathatják a zarándokhelyeket, aminek keretében a helyi kultúrát is finanszírozzák.

Leghíresebb zarándokutak közé tartozik a Szent Jakab-út, más néven az El Camino. Az út Santiago de Compostelába vezet, ahol a hagyományok szerint a székesegyházban Szent Jakab apostol maradványai vannak elhelyezve. Az útvonal mentén egyaránt találhatóak egyházi, önkormányzati és magánkézben lévő szállások, panziók, valamint kolostorok is ajánlanak szálláslehetőséget.

Az üres kolostorok adaptálása párhuzamba állítható az üres parókiaépületek megújításával, ezek vizsgálata értékes előképként szolgálhat. A vendégek elszállásolása a történelem során is a kolostorok feladatai közé tartoztak. Egy működő kolostor esetében ez az itt élő szerzetesektől szeparáltan történhet meg. Üresen álló kolostornál már felmerülhet a teljes épület szállássá alakítása. Az új funkció előnyére válik elhelyezkedése mellett a magas építészeti minőség és az esztétikai élmény is.

A kolostor nagy része a XIII. században épült, a további évszázadok során ez egészült ki. Későbbi hibái is ebből fakadtak – az ezredfordulón már nem felelt meg a használati igényeknek. A 2008-as felújításakor a korszerűsítést minimális beavatkozással szerették volna elérni. Szinteltolások térkapcsolatai miatt a templom és a zárda és annak nyilvános terei is lépcsősoron keresztül érhető el, ami valós akadályt jelent mind az itt élő idős apácák, mind a látogatók számára. A látogatók és a klarissza nővérek útvonalát is akadálymentesítették, az eredeti padlóburkolat anyagával megegyező rámpák hidalják át a szintkülönbségeket. Az apácák szobái nem feleltek meg a kényelmes lakhatásnak, a szigetelés nélküli, nyirkos cellákat a mai igényeknek megfelelően átalakították és vizesblokkal látták el. A bejárat melletti tér eredetileg is a látogatók fogadására szolgált, így logikusan ezt a termet múzeummá alakították. A tölgyfa burkolatú, bútorszerű, falba süllyesztve tárolókat alakítottak ki a kiállítási tárgyak részére. A Korszerűsítés kitért a zárda előtti előudvarra is, ahol egy teljesen burkolt, geometrikus szerkesztésű teret alakítottak ki.

7. ábra A Vivar del Cid-i Klarissza zárda

Az észak-Spanyolországi Burgos melletti kisváros népszerű zarándokhely, a szentté 1746-ban avatott Regalado Péter nyughelye. A XIV. századi gyökerekig visszanyúló ferences intézményt a szomszédos Lerma város klarissza nővérei vették át. Életüket a zarándokoknak szentelték, lelkigyakorlatok, találkozók útján kerülnek kapcsolatban az ide érkezőkkel. A gyorsan növekvő apácarend a zarándokok igényeit látva az eredeti kolostor bővítése mellett döntött, a vendégek kiszolgálására új épületrészekkel toldták ki a meglévő rendházat. Minden új funkcióigény külön épületbe került, ezzel érve el, hogy a nagy léptékű bővítés nem nyomja el a meglévő, történelmi épületszárnyat. Új közösségi tereket jöttek létre látogatói szobák a közösség továbbképzésére alkalmas terek alkalmazásával, ahol a zarándokok laikus és az klarisszák szerzetesi élete találkozhat. Az új templom épület kialakításával a meglévő, középkori templom teljesen a nővérek használatába került. Az új funkciók a régi kolostor épület klasszikus, négyzetes szerkesztésű formavilágától elszakadva kör alaprajzra szerkesztettek.

8. ábra Regalado Szent Péter Monostor

Az épület koncepciója az esőcseppek motívumán alapul az ég és a föld kapcsolatának metaforájaként. A külső térben a természet felhasználásával irányítják a vendégeket a számukra kijelölt területekre, a rekreációs zónákba és látogatói szobákba, elkülönítve az nővérek privát tereitől. A nővérek külön kérése volt, hogy látogatók és saját tereik ne a megszokott, tradicionális vasráccsal legyen elkülönítve. Az építészek alternatívaként a zarándokok gyaloglásából merítkezve a klarisszák szállásépületét szimplán a látogatói zónáktól távol eső részen alakították ki, ez által valósulhat meg a szakrális élet zavartalansága a látogatottabb időszakokban is.

A Magyar Zarándokút különböző történelmi zarándok útvonalakat fedve, hazai szent helyeket érintve észak-déli irányban halad, mintegy 431 km hosszan. Esztergomtól Máriagyúdig, országhatártól országhatárig vezet az út. Három fontos utat is érint – Jeruzsálem, Róma és Santiago de Compostela irányába is bekapcsolódik a történelmi zarándok útvonalakba. A kijelölt útvonalon 20-35 km-ként talál az utazó szállásokat az érintett településeken. Kiránduló ösvényeken és földutakon át hegyvidéket és alföldi sík terepet is átszeli, átvezet a Pilsen, a Kiskunsági Nemzeti Parkon és a Mecseken.

Zarándokközpont - Mátraverebély Szentkút | Nagy Tamás

Szentkút az ország egyik legismertebb és leglátogatottabb zarándokhelye, a XVIII. században épült fel ferences rendháza és barokk kegytemploma is. Zarándokháza az 1930-as évektől létezik. Bővítési igénye a nagy létszámú, több százezres látogató tömeg miatt fogalmazódott meg. A profán funkciók, mint a mosdók, kegytárgybolt, étkező, szállás a mai kor igényei mellett nem hanyagolhatóak el. A ferences szellemiséghez illően fontos szerepet kapott az épület kialakításánál a természetbe való illeszkedés, valamint fontos kérdéskör volt az új és a régi épületrészek kapcsolata. A meglévő épületeken a renováláson kívül különösebb változás nem történt. Az új igények kielégítésére nem ezeket alakították át, hanem új épületek megépítése mellett döntöttek. Az érkezőt egy többfunkciós, köríves fogadóépület köszönti, benne kiállítótér, információs iroda és mosdó. Az érkezéssel ellentétes irányban, a völgy felé az épület erőteljes lábakon áll,

de zárt homlokzattal fordul a természet felé. Kőríves formájával a környező fákat öleli körbe, amik megnőve majd betakarják az épület tömegét. A legdominánsabb, horizontális elem a hegy lábához simuló épület szalag, ami többször megtörve, 300 m hosszan húzódik, diszkréten simul bele az épített környezet a természetbe.

9. ábra Zarándokközpont - Mátraverebély Szentkút

Az épület közel 100 zarándoknak biztosít szállást. A történelmi előképekre épülő kerengő az épületegyüttes több tagjánál is megjelenik; tényleges kerengőként a kertet veszi körül, a fogadóépület oszlopainál és a szállásépület tornánál létrejövő fedett nyitott tér is erre az asszociációra épít. Nagy hangsúly kapott a környezetrendezés is, több ezer négyzetméternyi járófelület újult meg. Míg az épületeknél a vakolt-festett felületek, a kültérben a fa és a kő dominál. A külső terekben mindenhol kis kockakő burkolat van használatban, ami különböző rakásmóddal és az út melletti fa szegélyekkel jelölik ki a haladás irányát, a külső terek funkcióját.

A Pannonhalma, a bencés hitélet központja 2011-ben bővült két új épülettel, egy látogatóközponttal és egy kápolnával. Az apátság 1900-as évek elején épült gőzmosodáját rendkívül rossz állapota miatt elbontották. Helye kifejezetten ideális a látogatók fogadására, a Kosaras-domb ligetes területén a fogadóépület tökéletesen belesimul a tájba. Az épület nagy része a föld alatt helyezkedik el, előadóterem, információs pult és mosdó funkciók találtak benne helyet. A többi funkció önálló egységként külön épületekben, szabálytalanul elhelyezve kapott helyet a közel három hektáros területen. 4 szállás épületben 3 ifjúsági és egy családi szállás különül el. Látszóbeton, üveg, fa és szálhúzott fém építőanyagok felhasználásával épült meg. A fák közé rejtett kápolna az egyéni imádságnak és elvonulásnak ad teret. A kis méretű, natúr vörösfenyő szerkezetű építmény közös erővel a vállalkozó, az iroda és építész hallgatók kétkezi munkájával készült el. Ahogy a tervező fogalmazta, átmeneti tér a természetben.

10. ábra Szent Jakab zarándokház - Pannonhalma

2) Közösségi ház, konferencia központ

Az egyházmegyék felől igény jelent meg közösségi ház létrehozására is. A lelkészek és gyülekezeti tagok továbbképzésére, lelki alkalmakra és találkozókra az elmúlt időszakban több épület is született.

Református Gyülekezeti Központ - Budaörs | 4plusz Építész Stúdió

Az 1948-ban épült korábbi imaház a gyülekezet az átalakítások ellenére is kinőtte, az új központ az evangélikus templom szomszédságában kapott helyet. A telek a korábbi helyszínhez képest jobb helyzetű, nem a mellékutcában elrejtve áll, hanem a főútról közelíthetik meg a hívek. Neve - „A Szőlősgazda háza” - kettős motívumra utal. A környéken élő sváb szőlőművesek, valamint a bibliai szőlőtőke előképéből merít, a homlokzatot szőlőindákat ábrázoló perforált kompozit lemez díszíti. Utcai homlokzatának legerőteljesebb eleme a harangtorony. Az épület nem versenyez a szomszédos evangélikus templommal, annak magasságát tartja. Alaprajzát tekintve az átriumos ház formavilágához nyúl vissza, egy belső udvar köré rendezi a funkciókat.

11. ábra Református Gyülekezeti Központ - Budaörs

Az utcafronton a nagyméretű üvegportál mögött közösségi tér és időszakos kávézó kapott helyet. A könnyebb elérhetőség kedvéért az előtér mellett kapott helyet a lelkeszi iroda. Befelé haladva istentiszteleti tér és további közösségi terek helyezkednek el. Az épület a teljes utcai telekhatáron végighúzódik a behajtó út kivételével, ami a környező régi polgári házak homlokzatát idézi.

Albertfalvi Szent Mihály Plébániatemplom Közösségi Háza | Nemes Zsolt

A Szent Mihály tiszteletére épült, Kismarthy Lechner Jenő és fia, ifj. Lechner Jenő által tervezett templomot 1941-ben szentelték fel, gyülekezett a kétezres évekre azonban kinőtte, így közösségi házzal bővítették a meglévő épületet. A modernista kubus és a hozzá aszimmetrikusan csatlakozó tornyot finoman öleli körbe az új szárny. Az egyszintes, magastetőű épület tömege nem konkurál a templommal. Homlokzata visszautal a templom lyuggatott felületére, kiegészítve azt, egy egészt alkotva vele. A funkciókat logikusan rendezi, hittantermei és nagyterme, teakonyhája párhuzamosan is használhatóak. Az új épület a templomhoz a kerengők formaiságát is idéző folyosóval kapcsolódik.

12. ábra Albertfalvi Szent Mihály Plébániatemplom Közösségi Háza

A kisebb gyülekezetekben állandó kiállításokra általában nincs igény, de időszakos vándorkiállításokat minden településen szívesen fogadnak. Ennek helye leggyakrabban az imaház, ami közösségi térként több funkciót is ellát. Emiatt érdemes ezt a funkciót is figyelembe venni.

Zsidó kiválóságok háza - Balatonfüred | Sugár Péter

A zsinagóga épülete hosszú, de kalandos múltra tekint vissza. Eredetileg kápolna, majd református templom működött benne, az izraelita hitközösség 1855-ben kapta meg használatra egészen 1944-ig. A szocializmus alatt buszjavító műhely, majd legutóbb lovagi étterem talált benne helyet. Az önkormányzat megvásárolta az épületet azzal a céllal, hogy közösségi teret alakítson ki benne. A műemléki templom épületét egy kortárs mellékszárnnyal egészíti ki. A két épületrész stílusban határozottan elválik egymástól. A templomtérhez nyaktaggal kapcsolódik az új üveg és fémszerkezetű kubus. Földszintjén a fogadótér mellett kis kávézó terasszal fordul az udvar felé. Az emeleten a Zsidó Kiválóságok Háza elnevezésű kiállítás tekinthető meg, pinceszintjén további közösségi tér és a gépészet kapott helyet.

13. ábra Zsidó kiválóságok háza - Balatonfüred

3) Egyéb funkció

A kisebb települések gyülekezeti háza multifunkcionális térként kell működjön, bármilyen program befogadására készen kell álljanak, akár a gyülekezet, akár a település igényeit kiszolgálva. A szállás funkció mellett akár kézműves foglalkozások, továbbképzések megtartására is alkalmas műhelyek létrehozásával is érdemes foglalkozni a tervezés szakaszában.

Armenteirai Szűz Mária Ciszterci Kolostora - rodríguez + pintos arquitectos

A ciszterci rend kolostorát 1168-ban alapították, 1835-ig a rend szolgálatában állt. Négyszögletű kerengője, konyhája és tornya barokk stílusban épült a 18. században. A templom maradt meg egyedül az eredeti épületegyüttesből. Alaprajza háromhajós latin kereszt formájú és három félköríves apszissal zárul. A monostor követi a ciszterci archetípust, hegyekkel körülvett völgyben helyezkedik el, távol a világ zajától. 1963-ban megalakult az Armenteira Kolostor Baráti Egyesülete azzal a céllal, hogy a rendház megmaradt romjait, elsősorban a kerengőt és a konyhát megőrizze az utókornak. 1989 óta ciszterci apácák kis csoportja él a kolostorban, akik gazdaságilag teljesen önállósították magukat, kézzel készített szappant, parfümöket és krémeket készítenek. Ezek készítése és tárolása új műhelyek létrehozását igényelte.

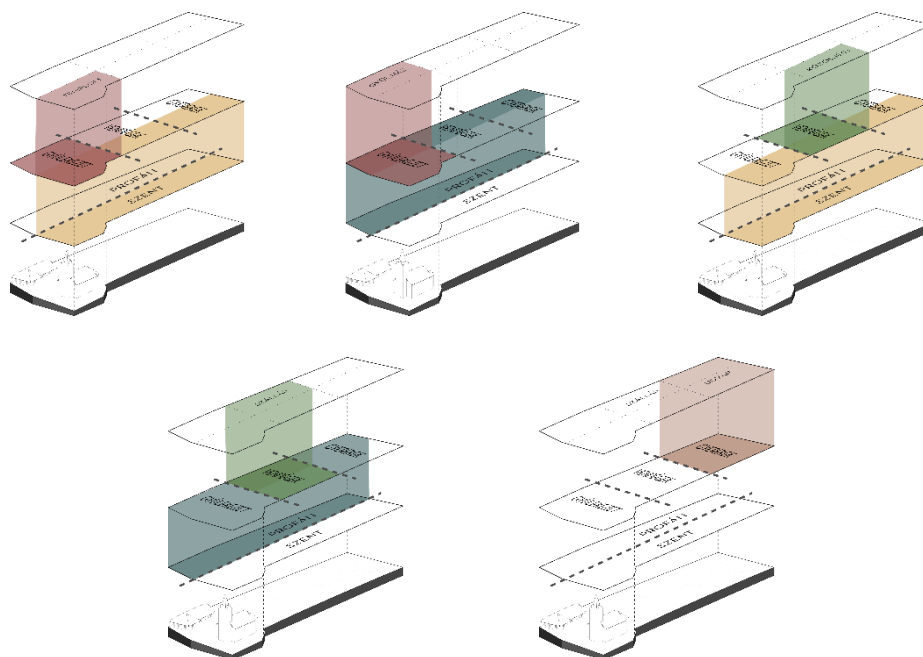

14. ábra Armenteirai Szűz Mária Ciszterci Kolostora

A műhely a kolostor déli részén helyezkedik a könnyebb elérhetőség és a privát szféra megtartása érdekében, valamint a régi szárny elpusztult nyomvonalát is követi. A természetes lejtőben erőteljes gránit falak jelölik ki az új épületrész kontúráját. A műhely ipari jellegű és moduláris szerkezete a lehető legnagyobb rugalmasságot keresi, minden beavatkozás a későbbi esetleges visszafordíthatóságot figyelembe veszi.

8. Összegzés

A felvázolt példákon keresztül megállapíthatjuk, hogy a szakrális funkció mellé helyezés kötöttségekkel jár, nagy hatással van az épület kialakítására annak ellenére, hogy maga az új rendeltetés nem szakrális jellegű. Mivel a hangsúly elsődlegesen a templomon van, tisztelettel kell kezelni annak tömegét, nem szabad elnyomni vagy ledominálni, meg kell hagyni annak kiemelt helyzetét. Az alaprajzi elrendezésnél érdemes figyelembe venni a történeti terek kapcsolatát, annak logikus sémáit elemezni, esetlegesen lekövetni azt. A vizsgált épületeknél hangsúlyosan elválik a profán és a szent, sokszor távolságot tartva a két különböző jellegű épület között. A programban meghatározott igényeknél figyelembe kell venni az elsődleges használókat, valamint a terek használatának időbelisége alapján szükséges az alaprajzot szerkeszteni.

15. ábra Funkciók elhelyezése

Irodalomjegyzék

„Ahol ugyanis ketten vagy hárman...”

<https://www.octogon.hu/epiteszet/ahol-ugyanis-ketten-vagy-harman/>

"Folyamatosan úton vagyunk".

<https://www.octogon.hu/epiteszet/elemek-ritmusos-sora/>

Az Albertfalvi Szent Mihály Plébániatemplom Községi Háza

<https://epiteszforum.hu/az-albertfalvai-szent-mihaly-plebaniatemplom-kozsosegi-haza>

Cistercian Monastery of St. María de Armenteira / *rodríguez + pintos arquitectos*.

https://www.archdaily.com/908605/cistercian-monastery-of-st-maria-de-armenteira-rodriguez-plus-pintos-arquitectos?ad_medium=gallery

Clares Sisters Convent Refurbishment / *a3gm*. https://www.archdaily.com/114319/clares-sisters-convent-refurbishment-a3gm?ad_source=search&ad_medium=projects_tab

Hívogató nyitottság – református gyülekezeti központ Budaörsön

<https://epiteszforum.hu/hivogato-nyitottsag--reformatus-gyulekezeti-kozpont-budaorson>

Közelítések – Zarándokközpont Szentkúton.

<https://epiteszforum.hu/kozelitesek-zarandokkozpont-szentkuton>

Központi Statisztikai Hivatal.

https://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_teruleti_05

Merészség és hagyomány

<https://epiteszforum.hu/mereszseg-es-hagyomany>

Monastery of St. Pedro Regalado | La Aguilera Spain | *Reset Arquitectura & Land Lab*.

<https://worldlandscapearchitect.com/monastery-of-st-pedro-regalado-la-aguilera-spain-reset-arquitectura-land-lab/?v=35b5282113b8#.VE6ExBYuiSq>

MRE | Történetünk - *Reformatus.hu*.

<https://www.reformatus.hu/egyhaziunk/tortenetunk/>

Nóra, K. A. (2015). Újjáéledő hagyomány - Újraértelmezett formák a kortárs spanyol szakrális építészetben. Budapest: Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ.

http://arch.et.bme.hu/wp-content/uploads/epaper/AH_vol14_no4_pp139-153_KorodyAnna/AH_vol14_no4_pp139-153_KorodyAnna.pdf

Országos Kéktúra - OKT Szakaszok - Kéktúra.

<https://www.kektura.hu/okt-szakaszok>

PLÉBÁNIAHÁZAK, PAPLAKOK | *Magyar Néprajz* | Kézikönyvtár.

<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/MagyarNeprajz-magyar-neprajz-2/iv-életmod-41AA/epiteszet-4399/az-epitmenyek-fajtai-4483/kozsosegi-epuletek-45F0/szakralis-epuletek-emlekek-45F2/plebaniahazak-paplakok-461F/>

STADAT - 6.1.6. Eltartottsági ráta, öregedési index, január 1. (2001–).

https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wnt002.html

Szent csend – zarándokház és erdei kápolna, Pannonhalma.

<https://epiteszforum.hu/szent-csend-zarandokhaz-es-erdei-kapolna-pannonhalma>

Szent Jakab Zarándokház és Kápolna - Pannonhalma - Hazai Középületek.

<http://hazai.kozep.bme.hu/hu/szent-jakab-zarandokhaz-es-kapolna-pannonhalma/>

Zsáktelepüléseink kétarcúsága.

<https://portal.lechnerkozpont.hu/arcgisportal/apps/webappviewer/index.html?id=20352668bc1040439b9a09101ceb8aaf>

Ábragyűjtemény

1. Népsűrűség 1990, saját ábra KSH népsűrűségi adatai alapján
<https://www.ksh.hu/interaktiv/terkepek/mo/nepesseg.html?mapid=WNT002>
2. Népsűrűség 1996, saját ábra KSH népsűrűségi adatai alapján
<https://www.ksh.hu/interaktiv/terkepek/mo/nepesseg.html?mapid=WNT002>
3. Zsákfalvak Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, saját ábra a Lechner Tudásközpont térképe alapján
<https://portal.lechnerkozpont.hu/arcgisportal/apps/webappviewer/index.html?id=20352668bc1040439b9a09101ceb8aaf>
4. Munkanélküliségi ráta a megyében, saját ábra a KSH adatai alapján
https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/mun0171.html
5. Bózsvai, bodrogolaszi, bodroghalmi és füzérkajatai parókiák, saját ábra
6. A Biblia útja tervezett útvonala, saját ábra
7. A Vivar del Cid-i Klarissza zárda
https://www.archdaily.com/114319/clares-sisters-convent-refurbishment-a3gm?ad_source=search&ad_medium=projects_tab
8. Regalado Szent Péter Monostor
<https://worldlandscapearchitect.com/monastery-of-st-pedro-regalado-la-aguilera-spain-reset-arquitectura-land-lab/?v=35b5282113b8>
9. Zarándokközpont - Mátraverebély Szentkút
<https://epiteszforum.hu/kozelitesek-zarandokkozpont-szentkuton>
10. Szent Jakab zarándokház – Pannonhalma
<https://epiteszforum.hu/szent-csend-zarandokhaz-es-erdei-kapolna-pannonhalma>
11. Református Gyülekezeti Központ – Budaörs
<https://epiteszforum.hu/hivogato-nyitottsag--reformatus-gyulekezeti-kozpont-budaorson>
12. Albertfalvi Szent Mihály Plébániatemplom Közösségi Háza
<https://epiteszforum.hu/az-albertfalvai-szent-mihaly-plebaniatemplom-kozossegi-haza>
13. Zsidó kiválóságok háza - Balatonfüred
<https://epiteszforum.hu/mereszseg-es-hagyomany>
14. Armenteirai Szűz Mária Ciszterci Kolostora
https://www.archdaily.com/908605/cistercian-monastery-of-st-maria-de-armenteira-rodriquez-plus-pintos-arquitectos?ad_medium=gallery
15. Funkciók elhelyezése, saját ábra